

SANTARVĖ

kelia Krašto ir jo priešinimosi primatą užsienio lietuvių politiniame ir visuomeniniame gyvenime.

SANTARVĖ

palaiko Lietuvos valstybiškumą, valstybinę mintį ir tradicijas.

SANTARVĖ

svarsto lietuvių laisvės kovos reikalus ir pagrindines jos problemas, padėtį Krašte, lietuviško gyvenimo bei veiklos svarbiausius klausimus.

SANTARVĖ

nagrinėja politinius, visuomeninius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius klausimus. Lietuvos praeities, dabarties ir spėjamos ateities problemas.

SANTARVĖ

įdieško naujų idėjų ir naujų kelių visais tautinio gyvenimo aspektais dabarčiai ir ateičiai, glaudžiame ryšyje su Krašto reikalavimais, troškimais ir viltimis.

SANTARVĖ

siekia užsienio lietuvius priartinti prie Krašto reikalų.

SANTARVĖ

1953 m.

lapkritis - gruodis

Nr. 6 (11)

REZISTENCINIS VISUOMENINIŲ IR KULTŪROS REIKALŲ ŽURNALAS
SANTARVĖ — LITHUANIAN QUARTERLY

Redaktorius — F. Neveravičius

Redakcinį sambūrį sudaro: Dr. A. J. Greimas, K. Drunga, B. Raila, H. Žemelis, S. Žymantas
Viršelis — dail. V. K. Jonyno

Leidžia Lietuvių Rezistencinės Santarvės Informacijos Biuras

ISTORIJS VAIZDAI IR ISTORINĖ GALVOSENA

A. J. GREIMAS

Iš kūr mes galime turėti politikų, valstybės vyrų, kai klausimai, kurių vien giliai apmąstytas sprendimas galėtų tuos žmones išugdyti, dar nėra net iškelti, kai jie nėra net nujaučiami tų, kurie sėdi prie vairo; kai, užuot žiūrėję į horizontą, jie težiūri, kas vyksta jų panosej; kai užuot studijavę pasaulio ateitį ir šioje ateityje — Europos ateitį, o joje — jų krašto misiją — jie rūpinasi ir nerimauja vien dėl tautinio židinio smulkmeniškų barnių.

Aš žinau, kad žmonijos keistas jau nubrėžtas, kad Dievas jos ateities nėra patikėjęs keletu žmonių silpnybėms ar užgaidoms, tačiau tai, ko mes negalime sutrukdyti ar ko negalime patys padaryti — savo geru ar blogu elgimusi mes galime bent sulėtinti ar paskubinti. Plačiuose rėmuose likimo, kuri Apvaizda paskyrė pasauliui, yra vietos ir žmonių dorai ir jų beprotybei, ir didvyrių pasiaukojimui ir bailių egoizmui.

Jouffroy — Paskaitos apie dabartinę žmonijos būklę — 1826 m.

Vienas iš galingiausių lietuvių tautos atgimimo faktorių buvo Istorija. Basanavičiaus kartą, apsišviesdama, padarė nepaprastą atradimą: ji surado Lietuvos Istoriją. Amžiuose sustingusiai tautai duodama praėjus; ji tuo pačiu metu sukelia nepasitenkinimą dabartimi ir atidengia naują, plačią perspektyvą — ateitį. Ir iš statiško sustingimo pakilusi tauta virsta istoriška bendruomene: ima gyventi Istorijoje, kurti istoriją.

Zinome, kad istorijos ir istoriškumo atradimas priklauso, Vakarų Europoje, XIX amžiaus pradžios romantizmui. Literatūros istorijos vadovėliai supažindino mus ir su Žemaičių Bajorų istoriškai-romantišku judėjimu. Bet jie mums nepaaiškino — ir tai visai nestebina — kad šis bajorų judėjimas buvo gimęs pasmerktas mirčiai, kad jis ir negalėjo lietuvių tautos prikelti, nes tautos atgimimas nebuvo vien tik savos istorijos atradimas, bet ypač naujos socialinės klasės — iš baudžiavos išlaisvintų valstiečių, apsiginklavusių naujai atšveistais Vytautų ir Kęstučių šarvais — išėjimas į istorijos forumą. Ir dviejų, visai skirtingų istorinių procesų susikirtimas: iš vienos pusės Rusijos (kurios orbitoje buvo Lietuvos ūkis) ekonominės struktūros raida, atvedusi prie kapitalizmo pavėluotojo gimimo (ir šio reiškinio rėmuose: piniginės apyvartos padidėjimas, padaręs laisvo ūkininkavimo sistemą našesnę už baudžiavos dvaro ūkį, ir iš to sekęs baudžiavos panaikinimas); iš kitos pusės — idėjinis Vakarų Europos vystymasis, pamažu atidengęs esminę Laiko kategoriją (su istorijos meile ir ateities viltimi). Šių dviejų

procesų susikryžavimas vienu palankiu istoriniu momentu atkūrė lietuvių tautą.

Du reiškiniai būtinai reikia išskirti: vienas dalykas yra jausti, žinoti, kaip tauta simbolių, mitų „istorijų“ pagalba vaizduojasi savąją istoriją ir kaip toji istorija tautai padeda ar kenkia gyventi, — ir kitas dalykas, kaip jiniai tą istoriją iš tiesų išgyvena. Pirmasis tautos susidūrimas su savo istorijos vaizdiniu buvo, kaip matėme, gana paradoksalus: XIX amžiaus pabaigos lietuviskaimietis arba pirmos kartos iš kaimo išėjęs inteligentas, gydytojas, kunigas ar mokytojas, sau pavyzdžiu ima Viduramžių kunigaikščius, o savo veiklos kelrodžiu, sakysim, Algirdo trunkymąsi kalaviju į Maskvos vartus. Kad toks istorijos vaizdavimasis vis dėlto buvo naudingas ir našus, tai rodo ir netolima dar praėjus. Bet kad jis gali greitai pasidaryti pavojingas, norint su tokia praėjus panorama įsigyventi Istorijoje ir ypač sąmoningai istoriją kurti, — rodos, irgi aišku. Tai, paprastai tariant, būtų „gyvenimas ne pagal išteklius“. Ir ne vien tai — Lietuviškosios Kultūros kūrimas, jos ateitis yra mūsų istorijos supratimo sąlygoti. Nesgi kultūra ne kas kita, kai tik globalinis išsiskakymas — literatūros, filosofijos, meno ar muzikos ženklais — mūsų autentiškos, pilnutinės, giliai besimaudančios praėjus, praėjus pritvinkusios dabarties išsakymas.

Kaikam šitokie žodžiai gal ir gali atrodyti šventvagiški. Bet tai būtų tik nesupratimas ir nesusipratimas. Kova už laisvą Lietuvą gali būti tikrai kova dėl tikros Lietuvos. Ir praėjus „nušventinimas“ visų pirma

reiškia pasitikėjimą tautos subrendimu ir norą praeities vertybes iškeisti į ateities vertybes. O tai yra be galo svarbu. Nes praeities didybė, jei ir būna naudinga, gaubia dabartį savo milžinišku šešėliu ir slepia mažą nūdienį žmogų, versdama jį dar, be to, žengti į Istoriją ataturpsta. O Istorija, kurios rodyklė nukreipta į ateitį, to nedovanoja.

* * *

Imkime kitą istorijos nesupratimo pavyzdį. Šiandien mes žiūrime į Vakarų, laikome save Vakarų kultūros žmonėmis, dar daugiau — Lietuvą laikome vienu iš Vakarų bastionų kovoje su Rytų barbaru. Lietuvos istorijoje XVI-sis amžius, po gediminaičių galybės periodo, laikomas Lietuvos valstybės susmukimo, bajorijos sulenkėjimo, žodžiu, istorinio dekadanso amžiumi. O Europos atžvilgiu šis laikotarpis labai svarbus: tuo metu Lietuva, kaip vienas iš stambiųjų grūdų tiekėjų, galutinai įsijungia į ekonominę Vakarų Europos sistemą, pasidarė neatskiriama Europos dalis. Taigi: du mastai ir du saikai — viena istorija lietuviui — lietuviui, o kita lietuviui — europiečiui.

Šis nesupratimas dar gilesnis. Lietuvos ir gretimų kraštų įsijungimas į Europą, pasidarymas jos javų aruodu, brangiai apmokamas: aristokratija, suradusi naują stambaus pelno šaltinį, suintensyvina žemės ūkį, įvesdama baudžiavą. Ir štai Lietuvos sueuropinimo kaina — baudžiavos sistema, kai tuo tarpu pati Europa jau nuo XIII-jo amžiaus plačiai išvysto valstiečių laisvinimo procesą. Ar galima už tai kaltinti Lietuvos bajorus? Ar iš viso verta žaisti kaltininkų jėškiojimu istorijoje? Galima tik studijuoti šį ir panašius istorinius kompleksus ir bendriausias studijų išvadas naudoti našiai istorinei lietuvių tautos likimo galvosėnai kurti.

Trumpai sutraukus, šį procesą galima būtų šitaip apibendrinti: Lietuva pavėluotai įeina į Europos ekonominį ciklą, ir tuo metu, kai Vakarų Europos buržuazija jėško naujų, racionalesnių ūkininkavimo būdų, lietuviškoji bajorija pasirenka seną, atgyvenusią feodalinę sistemą. Ekonominė ir socialinė krašto istorija atsiskiria nuo kultūrinės istorijos, nes praturtėjusi aristokratija greitai pasiveja šioje srityje Europą, bet, žinoma, tautos likimo požiūriu, mokėdama labai augštą kainą — iškeisdama Liefuvių kalbą į lenkišką ar vokišką.

Kokia gi šios istorijos „pamoka“? Visu pirma: vienos kurios tautos ar civilizacijos istorija yra globalinė, vientisinė; tai kartu ir jos ekonominio vystymosi, ir socialinio gyvenimo formų, ir jos dvasinių vertybių istorija. Ir nieko nėra pavojingesnio, kaip, pavyzdžiui, bandyti pasivyti Vakarų Europą vien tik kultūrinėje srityje, manyti, kad galima sukurti savitą tautinę kultūrą, neišeinant iš tautos ekonominių ir socialinių prielaidų. Antra: Lietuvos įsijungimas į platesnę ekonominę ir kultūrinę bendruomenę — Europą — yra painus ir rizikingas dalykas, nes nesąmoningai atliktas, jis pastato Lietuvą su jos senesnio tipo ekonomine struktūra į „vargšo giminaičio“ padėtį. O tačiau neužilgo tai gali pasidaryti gyvybinis reikalas. Todėl, priėmus išėities postulatą: Istorija ne tiktai darosi, bet ir yra daroma, — ši istorinė integracija turėtų būti iš mūsų pusės parengta taip, kad iš vergovės kylanti lietuvių tauta galėtų sąmoningai pasirinkti sau tokią ekonominę ir socialinę santvarką, kuri ją nuo pat įsiliejimo į Europą pradžios padarytų lygiu partneriu Vakarų pasaulio tautų istorinėse lenktynėse.

~ ~ ~ ~ ~

Vladas Šlaitas

ROŽĖS IR KALAVIJAI

Rožių nebėr.

Toje palaimintoje vietoje

Šiandieną auga tik

Lenkti ir aštrūs kalavijai.

Jie nesiūbuoja vėjuje, nes jų rankenos

yra persunkios. Tik žolė

kelios dujokaukės,

ir surūdijęs šalmas užmestas į griovį mė-
tosi, ir lyjant

vienodai barška ir rūdyja.

Kur aš mačiau šituos vaizdus?

Kurioje žemėje

galėtų augti rožių vietoj kalavijai?

Tai Lietuva yra tas kraštas —

žemė kryžių,

žemė vargų, kardų bei kalavijų.